

ZNAČAJ ZELENOG BIZNISA U RAZVOJU EKONOMIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Prof.dr. sc. Veljko Đukić dipl.inž., email: vljkuki@gmail.com

Centar za humane tehnologije, Gradiška, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Najveći izazovi koji se postavljaju pred Bosnu i Hercegovinu (BiH) kao i druge zemlje u okruženju, jeste nezaposlenost. Ubrzanje privrednog rasta predstavlja osnovni mehanizam trajnog i održivog povećanja zaposlenosti. Termin „zelena radna mjesta“ odnosi se na radna mjesta u poljoprivredi, proizvodnji, građenju, u naučnim, tehnološkim, administrativnim i uslužnim djelatnostima koje doprinose zaštiti životne sredine. Zaokret prema zelenoj privredi djeluje i na radna mjesta, nastat će nova zanimanja, neka će biti zamjenjena a neka će potpuno nestati. Ako vlast uspije uspostaviti ciljne programe obuke i obrazovanja, osigurat će snažnu uključenost socijalnih partnera i lakše provesti strategije za podsticanje zelenih ulaganja. To će omogućiti stvaranje hiljade održivih zelenih radnih mjesta u malim i srednje velikim preduzećima. Zelena radna mjesta bit će dugoročno stvorena i sačuvana samo ako su strategije kojima se promoviše zelena tranzicija održive.

Ovim radom predstavljamo mogućnosti BiH u stvaranju zelenih radnih mjesta u korist zelenog zapošljavanja kao odrednice razvojnih planova.

Ključne riječi: Zelena ekonomija, razvojni planovi, obrazovanje.

THE IMPORTANCE OF GREEN BUSINESS IN THE DEVELOPING ECONOMY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: The biggest challenges that are set before Bosnia and Herzegovina (BiH), like other countries in the region, is unemployment. Accelerating economic growth is the basic mechanism of permanent and sustainable increase in employment. The term "green workplace" refers to workplace in agriculture, manufacturing, construction, in scientific, technological, administrative and service activities that contribute to environmental protection. The shift to a green economy affects the jobs, there will be new jobs, some will be replaced and some will completely disappear. If the government fails to establish targeted training and development programs, will provide a strong involvement of the social partners and easier to implement strategies to encourage green investment. This will allow the creation of thousands of sustainable green workplace in small and medium-sized enterprises. Green workplace will be created and preserved the long term only if they are strategies to promote sustainable green transition. This paper presents the possibility of BiH in the creation of green jobs in favor of green employment as determinants of development plans.

Key words: Green economy, development plans, education.

1. UVOD

Bosnu i Hercegovinu (BiH) se na osnovu svojih čvrstih političkih opredjeljenja želi pridružiti Evropskoj uniji (EU). Zato razvojnim politikama nastoji što više poboljšati konkurentnost svoje ekonomije. Time nastoji ispuniti ekonomske uslove za postajanje članom EU društva. Postavljen je cilj, kako postati dinamična i konkurentna, na znanju zasnovana ekonomija s održivim ekonomskim razvojem, s više boljih radnih mjesta, većom društvenom skladnošću i boljim očuvanjem životne sredine.

Evropa u cjelini snažno reaguje na globalizovanje svijeta svojom većom skladnošću, stavljajući se u središte tog svijeta, ne ostajući posmatrač. Ključni elementi budućeg razvoja BiH se ogleda kroz:

- Jačanje uloge znanja i inovacija,

- Kompletiranje internog tržišta i
- Snaženje rasta i zaposlenosti radi veće društvene skladnosti.

Jedan od osnovnih ciljeva Vlade Federacije BiH i Vlade Republike Srpske u narednom period bi morao biti usmjeren na povećanje privredne aktivnosti, odnosno rast Bruto Domaćeg Proizvoda (BDP), a s tim u vezi i očuvanje postojećih radnih mjesta i dodatno zapošljavanje, odnosno uspostavljanje održivog rasta zaposlenosti, prvenstveno u realnom sektoru privrede. Ubrzanje privrednog rasta predstavlja osnovni mehanizam trajnog i održivog povećanja zaposlenosti, a povećanje investicione aktivnosti, kroz ulaganje u kapitalne projekte osigurava pozitivan efekat na bruto domaći proizvod, a ujedno predstavlja i opšti uslov za razvoj privrede i društva u cjelini(Đukić,2015).

Povećanje privredne aktivnosti i održiv rast zaposlenosti postići će se prije svega:

- Realizacijom velikih javnih investicija,
- Realizacijom privatnih kapitalnih investicija,
- Stimulativnom poreskom politikom,
- Direktnim podsticajima privredi za investicije i zapošljavanje,
- Podrškom privredi i dodatnom zapošljavanju kroz povoljna kreditna sredstva iz privredno-razvojne komponente Razvojnog programa Federacije BiH i Republike Srpske,
- Direktnom podrškom poljoprivredi kroz politiku podsticaja i
- Aktivnom politikom zapošljavanja.

Administrativna stopa nezaposlenosti u Republici Srpskoj izračunata po administrativnim pokazateljima (263.739 zaposlenih u avgustu 2018 i 112.333 nezaposlenih na evidenciji Zavoda za zapošljavanje) iznosila je 29,9%.

Administrativna stopa nezaposlenosti u Federaciji BiH izračunata po administrativnim pokazateljima (517.409 zaposlenih u avgustu 2018 i 112.333 nezaposlenih na evidenciji Zavoda za zapošljavanje) iznosila je 38,98%.

2. TERMIN - ZELENA RADNA MJESTA

„Zeleno radno mjesto“ definiše se kao svaka profesionalna aktivnost koja pomaže u zaštiti životne sredine i borbi protiv klimatskih promjena. Prepoznaje se u štednji energije i sirovina, promovisanju obnovljive energije, smanjivanju otpada i zagađenja te zaštiti bioraznolikosti i ekosistema „Zeleno radno mjesto“ odnosi se na radna mjesta u poljoprivredi, proizvodnji, građenju, instalaciji i održavanju te u naučnim, tehnološkim, administrativnim i uslužnim djelatnostima koje pridonose očuvanju prirode. Tu su uključena radna mjesta koja se odnose na očuvanje i obnovu ekoloških sistema i biološke raznolikosti, smanjenje potrošnje energije, resursa i vode pomoću visoke efikasnosti i niskougljenične privrede te obnovljivi izvori energije i smanjenje emisija stakleničkih gasova. Zaokret prema zelenoj privredi djeluje i na radna mjesta, nastat će i nastaju nova zanimanja, neka će biti zamijenjena, neka će potpuno nestati, a neka će se transformisati i predefinirati.

Istraživači su danas sasvim sigurni da ljudska aktivnost mijenja našu klimu. Upozoravaju na opasnosti nepreduzimanja mjera koje bi zaustavile te procese. U međuvremenu, ekonomisti nas upozoravaju da odlaganjem djelovanja raste i cijena ublažavanja štete i sanacije posljedica(Stery,2007).

Ipak, postoji izlaz iz ove situacije: ozelenjavanjem naših gospodarstava možemo stvoriti visokokvalitetna zelena radna mjesta kako bismo se istovremeno borili protiv nezaposlenosti, klimatskih promjena i degradacije životne sredine. Od takvog djelovanja EU može imati samo

korist. Zadrži li EU svoju ulogu „zelenog predvodnika“ mogla bi do 2050. godine povećati godišnji izvoz za dodatnih 25 milijardi Eura, a godišnje račune za energiju smanjiti za 350 milijardi Eura. Time se smanjuje ovisnost o uvezenoj energiji i resursima nabavljenim po kolebljivim cijenama, a povećava sigurnost snabdjevanja.

Uspijemo li u BiH uspostaviti ciljne programe obuke i obrazovanja, lakše ćemo provesti ambiciozne strategije za podsticanje inovacija i zelenih ulaganja. To će omogućiti stvaranje održivih, visokokvalitetnih zelenih radnih mjesta, mnogih u malim i srednje velikim preduzećima(Đukić,2012).

Razvoj obrazaca održive proizvodnje i potrošnje omogućuje stvaranje sasvim novih radnih mjesta ili pak pretvaranje postojećih radnih mjesta u visokokvalitetna zelena radna mjesta. To je zaista moguće u svim sektorima, duž cijelog vrijednosnog lanca, od istraživanja do proizvodnje, distribucije i održavanja. To je posebno izraženo u novim sektorima visokih tehnologija vezanih uz obnovljivu energiju, u tradicionalnim industrijama kao što su proizvodnja i građevinarstvo, u poljoprivredi i ribarstvu. Zelena su radna mjesta lako ostvariva i u uslužnim sektorima kao što su ugostiteljstvo, turizam i prevoz, a nove se mogućnosti otvaraju i u području obrazovanja(Đukić,2012).

Moje je mišljenje kako zelena radna mjesta omogućuju dostojan rad koji zauzvrat omogućuje odgovarajuću socijalnu zaštitu, odgovarajuća primanja, i zdrave radne uslove. U takvom je okruženju moguće poštivanje radničkih prava i sudjelovanje pojedinaca u odlukama koje utiču na njihov život.

Kako se definicije “zelenih radnih mjesta” razlikuju, teško je procijeniti tačan broj osoba na zelenim radnim mjestima. Osim toga, premalo je standardiziranih podataka izvan tipičnih ekoloških sektora, jer su brojna zelena radna mjesta raspršena u kompanijama koje ubrzano unapređuju svoje aktivnosti i smanjuju uticaj na životnu sredinu. Postoje snažni pokazatelji da će zelena tranzicija u konačnici pozitivno uticati na zaposlenost, jer su održive privredne djelatnosti radno intenzivnije od aktivnosti koje nadopunjavaju. To je podjednako izraženo u izgradnji sistema obnovljive energije, energetske efikasnosti i organskog uzgoja u poljoprivredi.

3. DIREKTNO, INDIREKTNO I INDUCIRANO ZAPOSŁJAVANJE

Kod zelenih radnih mjesta razlikujemo direktno zapošljavanje ljudi koji rade na proizvodnji opreme i održavanju, zatim indirektno zapošljavanje koje obuhvaća poslove prateće industrije i inducirano zapošljavanje koje se javlja posredno kao rezultat svakidašnje potrošnje direktno i indirektno zaposlenih. Ovisno o vrsti posla, neka zelena zanimanja lakše je identificirati kao ekološka, npr. radnici koji instaliraju solarne panele ili vjetroturbine, a neka druga znatno je teže identificirati, ona se mogu odnositi na mnogobrojne dobavljače koji proizvode neke specifične dijelove koji se koriste u proizvodnji panela ili turbina. Na zelenim radnim mjestima nisu zaposleni samo *hihg-tech* stručnjaci iako će BiH i Europi trebati i naučnici, istraživači i inženjeri; inovativna rješenja trebaju biti i praktično primijenjena u „stvarnom“ svijetu odnosno u saobraćaju, gradnji ili snabdjevanju energijom(Pašičko.2012).

Zanimanja vezana uz snabdjevanje energijom bilježe najbolje rezultate. Industrija obnovljivih izvora energije ubrzano raste i s brojkom od blizu 2,5 miliona zaposlenih predstavlja veliki potencijal, a gotovo polovina radnih mjesta vezanih za obnovljive izvore energije odnosi se na proizvodnju biogoriva. Energetska učinkovitost, zelena gradnja i zamjena freona također pokazuju pozitivan učinak na zaposlenost i ekonomski rast te omogućuju i novo zapošljavanje

i posao već zaposlenima koji su pohađali treninge, certifikacije i naučili nove vještine i znanja. EU je predstavila plan za povećanje mogućnosti zapošljavanja u ekološki prihvatljivim sektorima i pružanje potpore radnicima u kontekstu prelaska na zeleniju privredu(Čupin,2014).

„Zelena” radna mjesta, koja uključuju rad s informacijama, tehnologijama ili materijalima kojima se pridonosi očuvanju okoliša, spadaju među radna mjesta čiji broj u Europi raste najbrže. Obuhvaćaju radna mjesta u sljedećim područjima:

- Recikliranje,
- Bioraznolikost,
- Izolacija radi povećanja energetske učinkovitosti
- Poboljšanje kvaliteta vazduha,
- Tehnologije obnovljivih izvora energije.

Čak i tokom recesije broj radnih mjesta u tim područjima povećao se za 20 %. EU je utvrdila da je usmjeravanje privrede prema tim sektorima ključno za postizanje održivog rasta. Procijenjeno je da bi se u zelenoj privredi u periodu do 2025 godine moglo otvoriti 20 miliona novih radnih mjesta.

3.1 Pomoć zelenom zapošljavanju

Prelazak na zeleniju privredu u BiH uključuje definisanje novih vrsta zaposlenja i predefinisane onih koja već postoje. Za to će biti potrebni radnici sa specijaliziranim vještinama, znanjem i obrazovanjem. Planom EU-a za pomoć otvaranju novih radnih mjesta u zelenim sektorima i pružanje pomoći radnicima zbog predefinisane radnih mjesta obuhvaćeno je sljedeće:

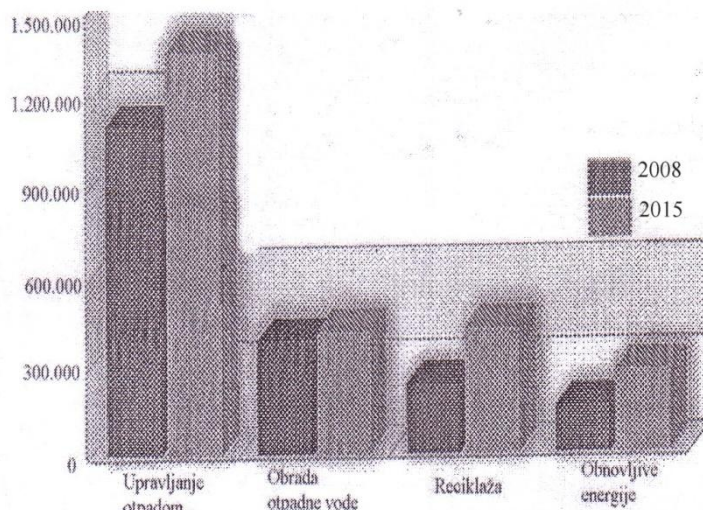
- Predviđanje vještina i znanja koji će u tim područjima biti potrebni te podsticanje radnika radi njihova sticanja,
- Preusmjeravanje poreznog opterećenja s radne snage na zagađenja,
- Poticanje rasprava između poslodavaca i sindikata radi osiguranja pomoći radnicima,
- Poboljšanje međunarodne razmjene znanja u vezi s rastom zelenih sektora,
- Davanje smjernica malim poslodavcima kako bi im se pomoglo pri prelazu na zelenu privredu i usklađivanju s ekološkim propisima.

4. OTVARANJE ZELENIH RADNIH MJESTA-ZELENA EKONOMIJA

Od 2008.godine u sektoru obnovljive energije otvorena su brojna radna mjesta. U tom je sektoru u periodu 2009-10 evidentirano oko milion radnih mjesta, a cijeli se sektor pokazao otpornim na krize. Između 2010. i 2011. godine zabilježeno je čak i povećanje broja radnih mjesta od 1.186.000(EurObserv`ER,12). Usvoji li Evropa ambiciozne klimatske strategije, s ciljem dostizanja 100% energije iz obnovljivih izvora, mogućnosti tog sektora bit će i veće. Evropska komisija je 2011.godine izračunala kako bi do 2020.godine moglo biti otvoreno dodatnih 3 miliona radnih mjesta, dok bi se brojka od 6 miliona radnih mjesta mogla dostići do 2050. godine.

Poboljšanje efikasnosti resursa moglo bi u Evropi otvoriti između 1,4 i 2,8 miliona radnih mjesta[GWS,2012]. Pored toga, uključujući šumarstvo, poljoprivredu i ribarstvo, oko 14,6 miliona radnih mjesta direktno zavisi od ekosistema i bioraznolikosti. Ozelenjavanje tih sektora moglo bi dodatno povećati broj zaposlenih. Npr., procjenjuje se da organska poljoprivreda zapošljava 10-20% više osoba po hektaru nego sadašnji konvencionalni uzgoj.

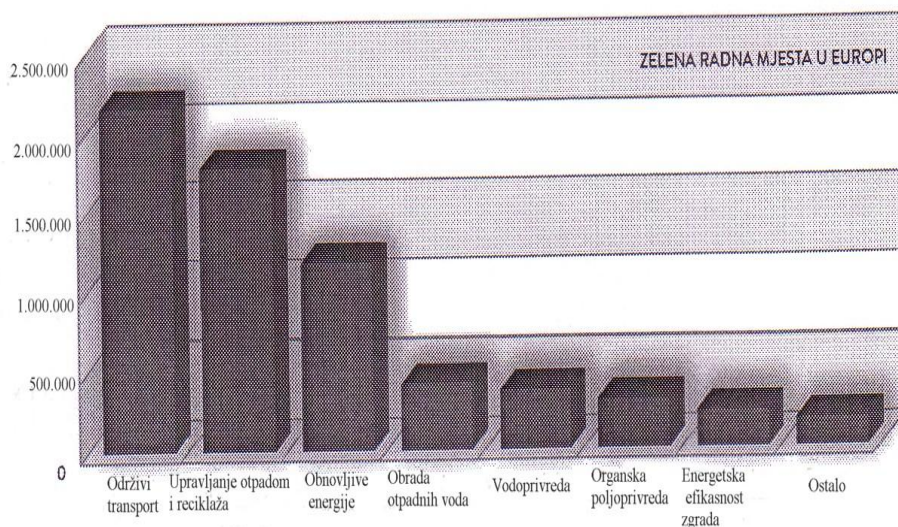
Primjer iz industrije čelika dokazuje kako zelena tranzicija također pomaže u zadržavanju radnih mjesta u tradicionalnim, opadajućim industrijama. Vjetroturbine zahtijevaju kvalitetan čelik, a potražnja otvara nova tržišta u pratećoj industriji čime osigurava i dodatna radna mjesta.

Slika 1. Broj zaposlenih na radnim mjestima u zavisnosti od očuvanja životne sredine i povećanja efikasnosti u period 2008-2015. godina. (Izvor: ECORYS 2015.)

Zelena radna mjesta bit će dugoročno otvorena i očuvana samo ako su strategije kojima se promoviše zelena tranzicija postojane. Npr., u Španiji koja je 2008. godine bila predvodnica u području obnovljive energije, novoizabrane centralne vlasti su od 2009. godine drastično smanjile programe podrške ovom sektoru. Zbog toga se u toj zemlji, na nacionalnom nivou, broj radnih mjesta u tom sektoru prepolovio.

Značajno je što će za zaštitu klime i životne sredine siromašnije države članice EU imati više sredstava EU-a nego dosad. U nedavno objavljenom izvještaju navodi se kako bi korištenje fondova EU namijenjenih regionalnom razvoju kroz zelena ulaganja otvorilo više radnih mjesta nego jednaki iznosi utrošeni na aktivnosti financirane u prošlosti.

Slika 2. Zelena radna mjesta u Evropi. (Izvor: ECORYS 2015.)

Klimatske promjene, ekonomska i energetska kriza, i svi prethodno pomenuti problemi nameću potrebu za korjenitim društveno-ekonomskim promjenama u gradovima 21. vijeka i to u pravcu podsticanja takozvane „**zelene ekonomije**“. Koncept zelene ekonomije podrazumijeva široko korišćenje obnovljivih izvora energije, povećanje broja radnih mjesta i investicija u takozvanim zelenim granama industrije. **Zelena ekonomija** se definiše kao ona koja emituje malo ugljenika, efikasno koristi prirodne resurse i koja je socijalno inkluzivna. Zelena ekonomija stvara velike šanse za održivi razvoj, što podrazumijeva povećanje dohotka, smanjenje siromaštva i unapređenje kvaliteta života. Zelena ekonomija, posebno obnovljiva energija je od ključnog značaja i za smanjenje siromaštva, posebno značajnog problema zemalja u razvoju(Riđan,2013).

Poslovna zajednica svake države mora da stvori preduslove da zelena ekonomija kao sastavni dio šireg koncepta održivog razvoja postane jedan od odgovora na izazove sa kojima se suočava savremeno čovječanstvo. Procjene Ujedinjenih Nacija za sljedećih 20 godina da će samo investicije u energiju premašiti 350 milijardi dolara, dok će 200 milijardi dolara biti uloženo u razvoj i „ozeljenjavanje“ saobraćajnog sektora, a po 134 milijarde dolara u sektore građevinarstva i turizma. Više od 100 milijardi dolara je namijenjeno planu za upravljanje..

Kina danas ulaže oko 400 milijardi dolara u zelene tehnologije i polako postaje lider kada je u pitanju korišćenje energije sunca i vjetra. U Njemačkoj, koja je također lider kada su u pitanju čiste energije, otvoreno je oko 280 000 radnih mjesta zahvaljujući trendu zelene ekonomije i korišćenja održivih izvora energije.

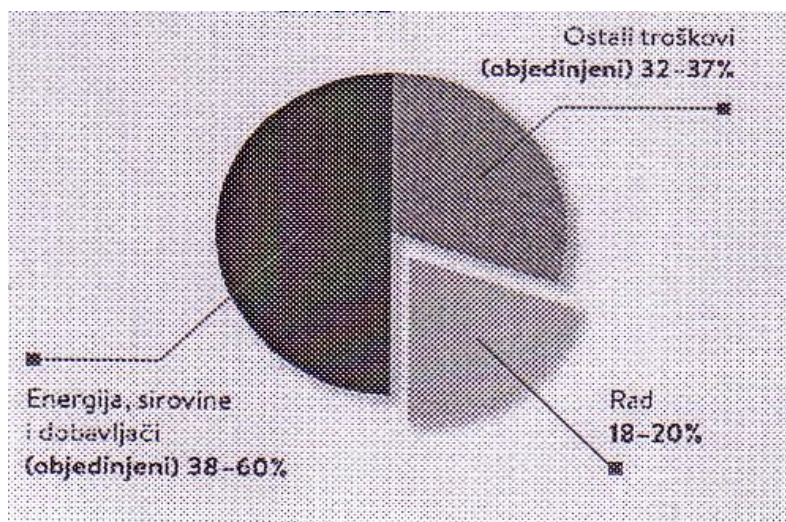
Urbano planiranje može jednostavno da doprinese razvoju zelene ekonomije kroz transformaciju tradicionalnih zajednica u moderne održive zajednice.

5. SMANJENJE TROŠKOVA, OČUVANJE KONKURENTSKIH PREDNOSTI

Da bi zadržala svoj vodeći položaj u razvoju i proizvodnji ekoloških dobara, Evropska unija mora i u ovom trenutku izdašno ulagati u održivu privredu. Evropa je mnogo godina bila glavni svjetski faktor u zaštiti životne sredine i održivosti. Iako je u području održive energije dugo dominirala nad globalnim konkurentima, sustižu je druge privrede.

Evropa može zadržati svoju globalnu prednost samo ako sada ulaže, i to u velikoj mjeri, u održivu privredu, ako usvoji ambiciozno zakonodavstvo koje reguliše zaštitu životne sredine te ako klimu i zaštitu životne sredine uključi u svoj proračun kao prioritet. Jedino se na taj način mogu u Evropi otvoriti predviđena zelena radna mjesta(Đukić,2011).

Evropske firme pokušavaju već duže vrijeme postići globalnu konkurentnost-smanjivanjem troškova rada kroz niže plate i doprinose za socijalnu zaštitu. Međutim, vidljivo je da su troškovi materijala i energije utrošene u proizvodnom procesu mnogostruko veći od troškova rada. Očito je da konkurentnost treba ostvariti na drugoj strani, uštedom energije i materijala, što predstavlja ključni cilj zelenog poslovanja, a nudi značajne komparativne prednosti u budućnosti.

Slika 3. Troškovi u evropskom proizvodnom sektoru. (Izvor: Greenovate Europe, 2016.)

U prosjeku, rad čini samo 18-20% ukupnih troškova proizvodnje u evropskom proizvodnom sektoru, dok sirovine i dobavljači čine 30-45%, a troškovi energije 8-15%. Uštedom energije i efikasnijim iskorištenjem resursa smanjuju se troškove proizvodnje, fabrike se spašavaju od zatvaranja, a radnicima se mogu osigurati odgovarajuće naknade. To su prepoznali mnogi sindikati i radnička vijeća koji danas zagovaraju i promovišu proizvodnju s manje utrošene energije i resursa, uz manji pritisak na troškove rada.

U tom kontekstu, Zeleni su u Evropskom parlamentu predložili strategiju Industrijskog preporoda za održivu Evropu (RISE), čime bi se održivost iskoristila za jačanje konkurentnosti i stvaranje velikog broja visokokvalitetnih zelenih radnih mjesta.

6. SOCIJALNA PRAVDA U ZELENOJ TRANZICIJI

Zelenim radnim mjestima promoviše se dostojan rad s odgovarajućom socijalnom zaštitom, dovoljnim dohotkom, zdravim uslovima rada, poštivanjem radničkih prava i sudjelovanjem pojedinaca u odlukama koje utiču na njihov život.

Osiguranje zadovoljavajućih radnih uslova u novim sektorima, kao što je obnovljiva energija, moglo bi predstavljati ozbiljan izazov. U studiji *Evropske federacije metalskih radnika* (EMF) o vjetroenergetskom sektoru u Njemačkoj, Francuskoj, Španiji, Holandiji i Danskoj zaključeno je kako uslove rada pogoršavaju konkurentski pritisci, nedovoljna uključenost radnika, ugovori o privremenom zapošljavanju i nedostatak vještina. Međutim, dokazi nisu ujednačeni, jer istraživanja provedena u Njemačkoj i Španiji pokazuju kako je kvaliteta radnih mjesta u sektoru obnovljive energije dobra, dok su nezdravi radni uslovi i niska plata glavni problem u industriji upravljanja otpadom.

Kako promjene u životnoj sredini zahtijevaju fleksibilnost, radnici žele veću sigurnost i zaštitu. To se može ostvariti jedino djelotvornim radničkim zastupanjem i osiguranom socijalnom zaštitom unutar odgovarajućeg sistema pojedine države članice.

6.1 Usavršavanje i obrazovanje

Zelena tranzicija mora ponuditi priliku svima: mladima i starima, muškarcima i ženama, osobama s više ili manje vještina, nezaposlenima i zaposlenima. Svi radnici imaju pravo na usavršavanje i cjeloživotno učenje. Npr., programi strukovnog usavršavanja i obrazovanja

moraju omogućiti da i radnik koji je 30 godina radio u rudniku uglja može usvojiti nove vještine potrebne na zelenom random mjestu. To je neophodno ako želimo u cijelosti iskoristiti mogućnosti zapošljavanja u zelenoj tranziciji. Poslodavci, radnici i vlade zajedno su odgovorni za osmišljavanje dosljednih strategija obrazovanja i usavršavanja. Prvi korak predstavljat će utvrđivanje novih i budućih potreba za obrazovanjem kao i utvrđivanje sadašnjih nedostataka u vještinama radnika.

U Evropskom parlamentu Zeleni su uspjeli osigurati da mjere zapošljavanja i usavršavanja financirane sredstvima EU-a moraju uzeti u obzir i prelaz u zelenu privredu. Inovacije i kreativnost ne događaju se samo u istraživačkim centrima već i u radionicama i na radnim mjestima gdje radnici u proizvodnom procesu dolaze do novih ideja.

7. ZAKLJUČAK

Nezaposlenost je jedan od najizraženijih problema Evrope. Bez posla je više od 25 miliona Evropljana ili više od 10% aktivnog stanovništva. Mladi se suočavaju s još turobnijom situacijom u kojoj je gotovo jedan od četiri mlade odrasle osobe bez posla. U najjače pogođenim evropskim državama, kao što su Grčka ili Španija, nezaposleno je više od polovine mladih ljudi, a mjere štednje dodatno pogoršavaju situaciju.

Zajednički ciljevi u svim razvojnim strategijama, kako na nivou Federacije BiH tako i Republike Srpske su: održivi razvoj, konkurentnost, zaposlenosti i EU integracije. Analiza je pokazala da se politika ekonomskog razvoja BiH zasniva na stvaranju konkurentne ekonomije usmjerene ka većem zapošljavanju, prateći pri tome principe održivog i makroekonomski stabilnog razvoja uz veću socijalnu pravičnost.

Ozelenjavanjem naše privrede možemo stvoriti visokokvalitetna zelena radna mjesta i na taj način se istovremeno boriti protiv nezaposlenosti, klimatskih promjena i degradacije životne sredine. To će omogućiti stvaranje miliona održivih, visokokvalitetnih zelenih radnih mjesta, mnogih u malim i srednje velikim preduzećima na prostoru BiH. Uštedom energije i efikasnijim iskorištenjem resursa smanjuju se troškove proizvodnje, fabrike se spašavaju od zatvaranja, a radnicima se mogu osigurati odgovarajuće naknade.

LITERATURA

- [1] Čupin,N.,(2014),”Zapošljavanje kroz novu energetiku”, Obnovljivi izvori,Udruga za razvoj Hrvatske, Vol.1,br.5, p.p.1-3.
- [2] Đukić,V.,(2015),”Zelena radna mjesta odrednica razvojnih planova Republike Srpske“,Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije, Panevropski univerzitet Apeiron Banja Luka,Vol.1,br.1, p.p.128-137.
- [3] Đukić,V.,(2012),”Sustainable development as a strategic objective of improving living standards in Bosnia and Herzegovina”, 2nd International Scientific Conference on economic development and standard of living “EDASOL 2012”, Panevropski univerzitet Apeiron Banja Luka,Vol.2,br.1,p.p.157-170.
- [4] Đukić,V.,(2011),”Ekološki menadžment i održivi razvoj”,Međunarodna konferencija- Održivi razvoj i očuvanje biodiverziteta.Panevropski univerzitet APEIRON Banja Luka,Vol.1,br.1,p.p.247-254.
- [5] EurObserv`ER,(2012),The State of Renewable Energies in Europe,Edition 12,European Union.
- [6] GWS-Research Report, (2012),Macroeconomic modeling of sustainable development and the links between the economy and the environment,No.12-1,Osnabrück.

- [7] Pašičko,R.,(2012),”Green Jobs in Croatia”, Analysis of linking economic growth, the reduction of GHG emissions and the promotion of social development in Croatia,UNDP,Croatia.
- [8] Riđan,I.,(2013),”Iskorištenje obnovljivih izvora energije kao pokretač razvoja zelene ekonomije u Hrvatskoj do 2050 godine”,21. Forum HED-a, Zagreb.
- [9] Stery,N.,(2007).The economic of climate change.The Stern Review, Cambridge University press.

